

Gesprek over de bomen en het Bos

MARTIN MELCHERS, PIETER HAASNOOT EN REDACTIE

Het Amsterdamse Bos verkoopt zijn bomen

door Martin Melchers

In 1928 nam de gemeenteraad van Amsterdam het besluit het Amsterdamse Bos aan te leggen. In 1934 is daarmee gestart. In 1944 ben ik geboren. Opgroeïend na de oorlog heb van jongs af aan het aanplanten van boompjes in het bos met eigen ogen kunnen zien. Midden jaren negentig was ik als stadsecoloog betrokken bij de organisatie van een symposium over de toekomst van het bos. Samen met de gemeente Amstelveen, de afdeling stadsecologie van de gemeente Amsterdam en de medewerkers van het Amsterdamse Bos werkten we aan een toekomstvisie voor het Bos.

Er werd besloten het bos te verdelen in een natuurbos en een recreatie/park-

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

Een Honingbijennest in een holte van een boom

bos. De term natuurbos is duidelijk, maar wat een recreatie/parkbos precies is weet niemand. Ik zie nooit mensen recreëren in de bosjes, maar wel op de kort gemaaide speelweides en op grote grasvelden langs de bosranden. Het toenmalige hoofd van het Amsterdamse Bos vertelde in haar voordracht: ‘We stoppen met het afvoeren van boomstammen. De schade die dit aan

Een discussie over boomveilingen, het bestrijden van essentaksterfte en de definitie van een recreatiebos

Begin dit jaar stuurde de nestor van onze stadsecologen, Martin Melchers, De Gierzwaluw een artikel over het beheer van het Amsterdamse Bos. Hij gaf daarin op typisch Amsterdamse wijze zijn ongezouten mening over het huidige bosbeheer. Enigszins geschrokken door zijn pittige stellingname ging ik met Martin in gesprek en vroeg ik het Amsterdamse Bos, na bestudering van het Bosplan 2020-20230, om een reactie. Deze kwam in de vorm van een ingezonden stuk door Pieter Haasnoot, woordvoerder namens de afdeling Beheer & onderhoud. Omdat ons stadsbos een belangrijk gebied is voor de Amsterdamse vogels, en de vogelwerkgroep een bijzondere band met het bos heeft, plaatsen we hier beide stukken. In september 2024, als het Amsterdamse Bos zijn 90-jarig bestaan viert, wordt in een symposium verder gesproken over het beheer én het Bos van de toekomst.

de paden berokkent is financieel net zo groot als de opbrengst van het hout’.

Voortschrijdend inzicht in bosbeheer heeft aangetoond dat begeleidend natuurbeheer het beste bosbeheer is. Het duidelijke resultaat van dit soort bosbeheer is de grotere soortenrijkdom in de bosvakken waar dit werd toegepast. ‘Dood hout leeft’, is tegenwoordig bij natuurbeheer in Amsterdam een algemeen aanvaarde term. In dood hout hakken spechten veel nestholtes. Onder takkenhopen en boomstammen leven veel soorten mollusken, kleine zoogdieren en insecten. Fred Haaijen, de stadsecoloog van Amsterdam-Noord, liet bij gebrek aan zware stormen met een lier een aantal bomen bij de Noorder-IJplas omvertrekken en noemde het de nagespeelde storm. ‘Dood hout leeft’ was de opzet van dit succesvolle project.

De laatste paar jaar kijk ik met grote verwondering naar het omzagen van prachtige bomen en versnipperen van takken in het gehele Amsterdamse Bos. Bij de bosdelen waarin gezaagd wordt hangen voorlichtingsfolders voor het publiek waarin aangegeven wordt dat er uitdunwerkzaamheden worden uitgevoerd. Het vrijkomende hout blijft in het bosperceel. Dat is niet waar! Op grote vrachtwagens worden prachtige stammen in hapklare brokken geladen die het bos uitrijden en daarbij de paden beschadigen. Als je vraagt waarom de bomen omgezaagd en de takken versnipperd worden, krijg je als antwoord: ‘Dat doen we niet’, terwijl het voor je neus gebeurt. De boomstammen gaan naar de bomenopslag in de hoek van het Bos tussen de Ringvaart en de Bosrandweg. Als je hier naar de bergen boomstammen wil kijken

word je van het terrein af gecommandeerd. Op het terrein liggen alle in Amsterdam verzamelde en op maat gezaagde boomstammen. Ze worden geveild en afgevoerd. Opvallend is dat het aantal boomstammen steeds weer wordt aangevuld door bomen uit de regio die bijvoorbeeld zijn omgewaaid of ziek zijn. Het zijn vooral bomen uit het Amsterdamse Bos. Als je niet beter wist zou je denken dat het altijd stormt in het Amsterdamse Bos. Het hout uit het Bos heeft zelfs een FSC-keurmerk. Dat verbaast me niets. Uit het Bos zijn het vooral harde houtsoorten zoals beuken, eiken, esdoorn en essen die geoogst worden. Een keurmerk voor hout is gebruikelijk bij de productiebossen van Staatsbosbeheer. Die bossen worden daar speciaal voor aangelegd en beheerd.

Wie had ooit kunnen denken dat het Amsterdamse Bos een productiebos zou worden met het bos als verdienmiddel? Natuur zou het worden, het liefst soortenrijke natuur. Dat vond Jac. P. Thijsse, een van de bedenkers van het bos. Hem stond voor ogen: Een zowel esthetisch als inhoudelijk aantrekkelijk bos voor de stadsmens, waar natuur te beleven was. Ik ben geen actievoerder, dat ontdekte ik bij grote aanslagen op de natuur in Amsterdam. In 2021 ontving ik toch de Jac. P. Thijsse-prijs voor mijn inzet voor de natuur in Amsterdam. Sindsdien voel ik mij schatplichtig aan deze natuurvorser om de ontwikkeling van het bos te volgen. Ecologisch gezien is bos een eindvegetatie. Het is een zelfregulerend ecosysteem wat inhoudt dat het organische materiaal in het eigen systeem wordt opgenomen. Het Amsterdamse Bos is een jong bos dat, om een evenwichtig en aantrekkelijk bos te worden, enig beheer nodig

Essentaksterfte noodzaakt de kap van zieke bomen bij de paden

heeft. Dat beheer loopt vanaf de aanplant van het bos van vrij intensief naar steeds minder tot geen beheer. Eindvegetaties zijn gevoelig voor verstoring. Dat houdt in dat je in het bos moet werken met zo licht mogelijk materiaal en dan ook nog zo voorzichtig mogelijk.

In een bos van ruim tachtig jaar verwacht je een bodem die bezaaid ligt met stammen en takken overwoekerd door mossen, paddenstoelen en varens. Je ziet nu in veel delen van het bos iets totaal anders. Sommige delen van het bos zou je als 'holbos' kunnen typeren. Je kijkt er 's winters dwars doorheen. De aanblik van kale boomstaken van die bosvakken hebben niets met natuurbos of natuurbeleving te maken.

Met grote regelmaat fiets ik door het Amsterdamse Bos en spreek met aannemers die hier opdrachten uitvoeren. De zagers van bomen hebben vooral belangstelling voor hardhouten bomen. Een alibi om de essen zoveel mogelijk te verwijderen vormt de essentaksterf-

te. Als deze bomen dicht langs paden staan, ruim genomen in een strook tot zo'n 10 meter, is het logisch dat ze in verband met de veiligheid van de bezoekers verwijderd worden.

In alle andere delen van het bos zijn zieke essen niet gevaarlijk. Sterker, essentaksterfte is een geschenk uit de hemel. Door bladverlies in de kroon van essen ontstaan kale bladloze kronen en kan ineens de zon de bosbodem weer bereiken. Zieke bomen verliezen blad en zijn minder gevoelig voor stormschade. Bij het bomenbeleid in het bos lijkt men vergeten te zijn dat op de aarde zwaartekracht bestaat. Takken voorzien van blad kunnen in een hevige storm over enige afstand vliegen omdat ze wind vangen met hun blad. Dode takken vliegen niet door het ontbreken van blad en vallen naast of niet ver van de boom naar beneden. Het afsterven van een es kan tientallen jaren duren. In deze periode zorgt het dode hout voor een ideaal object om het dood gaan van bomen te bekijken, zoals dat normaal

is in een bos. Spechten hebben een voorkeur voor dode bomen om er gaten in te hakken. Ze hakken meer holtes dan ze voor het broeden nodig hebben. Dood hout verlevendigt het bos.

Het Amsterdamse Bos is inmiddels, meer dan ten tijde van het genoemde symposium, ingesloten door verstedelijking in Amsterdam, Amstelveen, Aalsmeer en Schiphol in de vorm van woningbouw, kantoorgebouwen, kas-sencomplexen en bedrijfsgebouwen. Willen we in het bos streven, zoals in heel Amsterdam, naar behoud van de biodiversiteit en die waar mogelijk vergroten, dan is er maar één oplossing, en dat is om het kleine Amsterdamse Bos zoveel mogelijk als natuurbos te beheren. Door het wonderlijke beleid wil ik me niet af laten schrikken. Daarvoor is het Bos mij te dierbaar. Het is ons grootste biotoop voor bosvogels in de regio. Natuurbosbeheer betekent dat er in het bos minder werk uitgevoerd hoeft te worden. Laten we dat vooral stimuleren.

Ik hoop dat er nog een mooie toekomst voor het Amsterdamse Bos ligt. Als stadsecoloog (dat ben je je leven lang) hoop ik minder geklaag te horen over het Bos door liefhebbers van het eerste uur. Zij mijden het Amsterdamse Bos vanwege het omzagen van bomen, versnipperen van takken, aangevuld met de rondrennende honden. Laten we het idee over het beleid voor natuurbos, in vergelijking met het symposium van bijna dertig jaar geleden, voor het gehele bos uitvoeren als een vorm van voortschrijdend inzicht. We kunnen geen hectare missen om dit doel te bereiken.

Vragen aan het Amsterdamse Bos

Na lezing van dit stuk vond de redactie op de website van de gemeente Amsterdam het Bosplan 2020-2030. Dit bevat veel informatie over de functies en zonering van het Amsterdamse Bos, waarvan ruw 140 hectare wordt beheerd als parkbos en 245 hectare als natuurbos. Het deed mij deugd in het Bosplan hart voor de natuur te voelen, en te lezen dat het beschermen en verbeteren van de natuurwaarden leidend is voor de ambities voor het Amsterdamse Bos. De vermindering van het aantal paden is hier een goed voorbeeld van. Na lezing van het Bosplan heb ik de volgende vragen gesteld en samen met het artikel van Martin Melchers naar het Amsterdamse Bos gestuurd:

1) Delen van het bos hebben een recreatieve functie. Deze blijft veelal beperkt tot de grasvelden en paden, niet op het bosperceel er achter. Waarom worden deze delen van het Bos (los van de zorgplicht) toch anders beheerd dan het natuurbos? Er ontstaan nu kale stukken (stakerig) bos, wat lastig te verenigen lijkt met het streven naar het beschermen en verbeteren van de natuurwaarden. Dood hout leeft, ook in een recreatiebos.

2) Een actuele beheersopvatting is dat een volwassen bos zichzelf onderhoudt. Vanuit ecologisch oogpunt zou je het dan zoveel mogelijk met rust moeten laten. Daarbij zijn bomen de longen van de stad. Ook vanuit dat oogpunt is terughoudendheid vereist. Toch wordt er systematisch gedund, wat naast ecologische winst, ook veel schade oplevert.

3) Anders dan in het Bosplan en in de voorlichting ter plekke vermeld, wordt gekapt hout versnipperd of afgevoerd en ter veiling aangeboden. Het Bosplan 2020-2030 maakt duidelijk dat er een tekort is aan financiële middelen. Het lijkt alsof delen van het Bos worden beheerd als een productiebos. Wat verdient het Amsterdamse Bos aan de houtveiling en zijn deze inkomsten noodzakelijk voor de exploitatie?

Bij monde van persvoorlichter Pieter Haasnoot reageerde het Amsterdamse Bos met het stuk op de pagina hiernaast.

Het Amsterdamse Bos bestaat 90 jaar!

door Pieter Haasnoot

Het Amsterdamse Bos bestaat dit jaar 90 jaar! In 1928 nam de gemeenteraad van Amsterdam het besluit om het Bos aan te leggen. In 1934 ging de eerste schop daadwerkelijk in de grond, na veel discussie over het type bos dat moest worden nagestreefd.

Het ging er om de Amsterdammers ontspanning in de buitenlucht te bieden. Er was al veel natuurschoon in de polders rondom Amsterdam, maar dat leende zich slecht voor verblijf in de open lucht: 'er is weinig schaduw, weinig afwisseling en nergens de gelegenheid om eens op de grond te gaan liggen'.¹ Het Amsterdamse Bos zou dat gaan bieden. Jac. P. Thijsse, één van de bedenkers van het Bos, wilde 'een zowel esthetisch als inhoudelijk aantrekkelijk bos voor de stadsmens, waar natuur te beleven was.'

Vanaf het begin was er discussie over aanplant en beheer van het Bos. Welke bomen zouden een plaats krijgen in het Bos? Wat moest het worden, een gesloten bos, of een bos met een meer open karakter? De Commissie voor het Boschplan Amsterdam stelde vast dat 'een ruime afwisseling in het uiterlijk van het bosch' de voorkeur genoot.² Dat is eigenlijk niet veranderd. Maar de opvattingen over de waarde van natuur zijn intussen wel veranderd. Er kwam in de jaren negentig meer aandacht voor ecologie en milieu. Voor een deel van het Bos werd toen natuurlijk, ecologisch beheer ingevoerd. Nu, in 2024, gaan we daarbinnen nog een stap verder. We realiseren ons dat het Bos

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

Uitkomende knop van de **Gewone Esdoorn**

een belangrijke bijdrage levert aan de regio op het gebied van biodiversiteit en klimaat.

Zoals in het begin van de twintigste eeuw, is er ook nu discussie over het beheer van het Bos. Daar zijn we blij mee, want het geeft aan dat publiek en deskundigen zich betrokken voelen. En er zijn ook gewoon heel verschillende meningen mogelijk. We hebben immers te maken met veel variabelen en verschillende doelen, die samen bepalend zijn voor het beheer.

De Bos-organisatie streeft ook in deze tijd naar een gevarieerd Bos, nu met een zo groot mogelijke biodiversiteit. Maar ook het landschappelijk ontwerp en de bijzondere bomen verdienen nog steeds bescherming. En dan is er ook nog de zorgplicht. We vermijden risico's van vallende bomen en takken,

1 Presentatie Boschplan aan de Maatschappij tot nut van 't algemeen - Juli 1938

2 Rapport van de Commissie voor het Boschplan Amsterdam – 1928 – bladzijde 58

door op en rond de paden en speelweiden zwakkere bomen weg te halen. Omdat we zoveel bezoekers hebben, voeren we die zorgplicht intensiever uit dan men in stillere bossen elders in het land doet. In het beheer houden we rekening met al deze doelen, met accentverschillen per gebied.

In het gedeelte dat we 'parkbos' noemen hebben we naast biodiversiteit ook aandacht voor de instandhouding van het landschappelijk ontwerp en de aanwezigheid van bijzondere bomen. Het instrument dat we daarvoor inzetten zijn de zogenaamde dunningen. Door het weghalen van sommige bomen ontstaat een gevarieerde bosstructuur, met bomen van verschillende leeftijden en soorten, en een afwisseling van open en meer gesloten vegetaties.

In het gedeelte dat we 'natuurbos' noemen krijgen natuurlijke processen alle ruimte. Daarover bestaat overigens wel een misverstand. Vaak wordt gedacht dat de natuur er dan vanzelf voor zal zorgen, dat een heel gevarieerd bos ontstaat. Dat is niet altijd zo. Het kan afhankelijk van de groeiplaats erg lang, soms wel meerdere bosgeneraties duren. Het Amsterdamse Bos is nog relatief jong, juist in de delen waar al langere tijd niet wordt ingegrepen groeien de bomen tegen elkaar op. In deze stakenfase zie je relatief maar weinig onderbegroeiing onder de bomen.

Door het maken van grotere open plekken op ongeveer 10% van de oppervlakte van het natuurbos proberen we die homogene structuur te doorbreken. In die open plekken, die tot wel 2 keer de boomhoogte in doorsnee zijn,

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

'Dood hout leeft', Wollige bundelzwammen

ontstaat door natuurlijke verjonging een volgende generatie bos. In de overige 90% van de oppervlakte van het natuurbos worden geen bomen weggehaald. Hier moet door een natuurlijk proces van concurrentie tussen en wegvallen van bomen op termijn vanzelf ruimte ontstaan voor een volgende generatie.

Wat doen we met de bomen die worden weggehaald? We vinden het belangrijk dat een groot deel van dat hout in het Bos blijft liggen. Zo'n 40% van de bomen blijft in het Bos. Dat is goed voor de biodiversiteit: dood hout leeft! Het aandeel dood hout in het Amsterdamse Bos is dan ook relatief hoog. In het parkbos ligt ruim 60 m³ per ha. Bomen die bij een dunning worden omgezaagd blijven voor een deel als liggend dood hout in het bos achter. Dieper in de bosvakken worden bomen geringd ten behoeve van staand dood hout. Spechten, kleine zoogdieren en insecten maken daar dankbaar gebruik van. In het natuurbos blijft het

merendeel van het gezaagde hout in het Bos liggen.

Het publiek begrijpt steeds beter waarom hout in het Amsterdamse Bos blijft liggen. Vroeger kwam daar veel commentaar op, maar we kunnen het aandeel dood hout nu opvoeren. In het natuurbos blijft het hout zo veel als mogelijk liggen. Wel blijft het zo dat in smallere bosvakken en langs de paden niet altijd voldoende ruimte is om hout te laten liggen. Dat wordt dan afgevoerd. Op de houtwerf in het Bos komt al het hout samen, ook uit andere delen van de gemeente Amsterdam. Daarom zien mensen daar grote hoeveelheden hout liggen. Die houtwerf is niet publiek toegankelijk. Niet omdat er iets geheimzinnigs gebeurt, maar omdat het gevaarlijk zou zijn om mensen tussen die grote stammen te laten

lopen. Er zijn overigens wel regelmatig excursies te volgen, zie de boskalender op www.amsterdamsebos.nl.

In totaal komen jaarlijks zo'n 5.000 stammen uit alle delen van de stad naar de houtwerf in het Amsterdamse Bos. De gemeente Amsterdam wil zoveel mogelijk hout van gevelde bomen een duurzame bestemming geven, liefst binnen de gemeente. Het hout wordt bijvoorbeeld gebruikt voor beschoeiingsschotten, straatmeubilair of speeltoestellen. De stammen die overblijven worden op een veiling verkocht. Ook worden nu nieuwe circulaire toepassingen van resthout en snippers onderzocht, zoals de productie van biochar.

Over het beheer van het Bos is vanaf het begin veel discussie. Ook nu nog, zoals blijkt uit het artikel van de heer

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

De bruine kikker heeft een sterke binding met bos en struweel

Martin Melchers. We grijpen ons 90-jarig bestaan aan om die discussie weer een platform te geven. In september van dit jaar hopen we opnieuw - net als in de jaren negentig - in een symposium alle verschillende invalshoeken te verkennen. We willen met medewerkers, vrijwilligers en deskundigen samen onderzoeken hoe we de komende 10 jaar het Bos het best kunnen beheren. Op naar de 100!

Team Amsterdamse Bos

PS

- Binnen het Bos maken we nu opnieuw een Beheervisie, met daaruit voortkomend beheerplannen en werkplannen. Dit is een soortgelijk proces als in de jaren 90 is gebeurd, maar nu sterker gebaseerd op onze nieuwe missie en visie, waarin biodiversiteit en klimaat een grote rol spelen. Net als in de jaren 90 maakt een symposium

onderdeel uit van de totstandkoming van de nieuwe beheervisie.

- De bestrijding van de essentaksterfte is onderdeel van Beheer & onderhoud van het Bos. Ik heb begrepen dat de heer Melchers – die geïnteresseerd is in dit specifieke punt – uitgenodigd wordt voor een gesprek en een nadere toelichting.

- Ik heb geen overzicht van de opbrengst van hout uit de afgelopen 10 jaar. Wel kan ik melden dat de laatste houtveiling van hout uit bos en stad, een bruto opbrengst had in de orde van grootte van 50.000 euro. Daar moeten alle kosten dan nog van af. Dus je begrijpt dat de houtopbrengst nauwelijks een bijdrage levert aan beheer & onderhoud van het Bos. Laat staan dat er winst wordt gemaakt, zoals soms wordt gesuggereerd. Ik bevestig hiermee graag nogmaals dat circulair, regionaal gebruik van het overschot van hout uit de stad het uitgangspunt is van de houtveiling. En niet financieel winstbejag. €

Ruimte voor discussie

Zoals uit beide stukken valt op te maken, is er ruimte voor discussie over de beheerstrategie op het gebied van dunningen, de aanpak van essentaksterfte en onderhoud van het parkbos. Het verkopen van hout als verdienmodel is naar de mening van de redactie voldoende weerlegd. De vraag of het echt noodzakelijk is met zwaar materieel zoveel gezond hardhout te kappen blijft echter staan.

Door deze verschillende visies op beheer te delen hoopt de redactie van de Gierwaluw een vruchtbare bijdrage te leveren aan een constructieve discussie over de nieuw te ontwikkelen beheervisie. Naast het symposium zou ook een excursie met diverse deelnemers, en een analyse en kritische evaluatie van het huidige beheer hier deel van moeten uitmaken.

Reageren op dit artikel? Mail dan redactiegierwaluw@vogelsamsterdam.nl, met als subject 'beheer Amsterdamse Bos'.